

AHMET CEMAL ERTÜRK
Türkiye’de Ulaştırmanın Siyaseti

AHMET CEMAL ERTÜRK İstanbul Kültür Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde öğretim üyesidir. Araştırmaları, AB ve Türkiye ulaştırma politikaları, AB-Türkiye ilişkileri ve paradiplomasi üzerine odaklanmaktadır. 2018 yılında Marmara Üniversitesi Avrupa Çalışmaları Enstitüsü'nden doktora derecesini aldı. Öncesinde Jean Monnet Bursu kapsamında London School of Economics'te Avrupa Siyaseti üzerine yüksek lisans yaptı. Ayrıca Manchester Üniversitesi'nden insan hakları üzerine yüksek lisans derecesine sahiptir. Dr. Ertürk'ün makaleleri *Journal of Contemporary European Studies* ve *Local Government Studies* gibi dergilerde, kitap bölümleri farklı akademik platformlarda yayımlandı. *Erken Cumhuriyet'ten Günümüze Türkiye'de Ulaştırmanın Siyaseti* (İletişim Yayınları, 2025) başlıklı kitabı yazdı.

İletişim Yayınları 3559 • Bugünün Kitapları 297

ISBN-13: 978-975-05-3838-4

© 2025 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1. Baskı 2025, İstanbul

EDİTÖR Mehmet Atala

KAPAK Suat Aysu

KAPAK UYGULAMA Berfin Deniz

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Berfin İnan

BASKI Ayhan Matbaası • SERTİFİKA NO. 44870

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/41

Bağcılar 34218 İstanbul • Tel: 212.445 32 38

CİLT Güven Mücellit • SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6

Bağcılar 34218 İstanbul • Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları • SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

AHMET CEMAL ERTÜRK
Erken Cumhuriyet'ten
Günümüze
**Türkiye'de
Ulaştırmanın
Siyaseti**

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	7
---------------	---

Giriş	9
--------------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

Ulaştırma, Siyaset ve Türkiye	23
Ulaştırma nedir?.....	24
Rakamlar ile Türkiye’de ulaştırma.....	36
Kavramsal çerçeve: Türkiye’de kalkınmacılık.....	41

İKİNCİ BÖLÜM

Korumacı Ulusalcılıktan Saldırgan Neoliberalizme: Erken Cumhuriyet’ten AKP’ye Türkiye’de Ulaşımın Evrimi	55
Erken Cumhuriyet dönemi (1923-1947): Şimendifer siyaseti?.....	56
Çok partili hayata geçiş (1947-1960): “Tekerek dönsün”.....	70
Planlı kalkınma, dağınık ulaştırma (1960-1980).....	82
Neoliberalizme giriş (1980-1989): Asfaltı dök yeter!.....	89
Özelleştirme ve yolsuzluk (1990’lar).....	101

Ulaştırımada AKP’li Yıllar:

Demir Ağlardan Duble Yollara 107

BİRİNCİ KISIM

“DUBLE YOLLAR” 119

Bölünmüş yol hikâyesi 119

Parti-devlet-sermaye üçgenini anlamak 132

İKİNCİ KISIM

“İSTANBUL ÜÇLEMESİ” 145

Kuzey Marmara Otoyolu: İstanbul’un yeniden fethi 145

İstanbul Havalimanı: Bir zafer anıtı? 158

Kanal İstanbul: Uluslararası krizin eşiğinde bir “çılgın proje” 173

Atatürk Havalimanı: Türk havacılığının hayaleti 181

ÜÇÜNCÜ KISIM

“DEMİR AĞLAR” 193

TCDD’nin ahvalü şeraiti I: Özelleştirme mi, serbestleşme mi? 193

TCDD’nin ahvalü şeraiti II: Sektör bileşenleri ne istiyor? 205

AKP’li yıllarda tren kazaları: Liyakatsizlik mi, kader mi? 218

DÖRDÜNCÜ KISIM

“REKABETİN YEREL HALİ” 231

UKOME savaşları: “Topal ördek”in mücadelesi 231

Kentsel ulaşımda “zorunlu paradiploması” 246

BEŞİNCİ KISIM

DEPREMİN ARDINDAN 255

Hatay’da doğaya karşı gelenler 255

Ulaştırımının diğer aktörleri: Sivil toplum ve çıkar örgütleri 268

Sonuç ve Öneriler 281

TEŞEKKÜR

Bu kitabın yazılma fikri, doktora eğitimimin başladığı ilk günlere kadar uzanıyor. Marmara Üniversitesi Avrupa Araştırmaları Enstitüsü'nde, Prof. Dr. Emirhan Göral'ın dersinde söylediği bir cümle –“Sürekli yapılanı değil, yapılmayanı yapın”– bana ilham oldu. Ulaştırma politikalarına duyduğum ilgi, hocamın teşvikiyle şekillendi ve sonrasında Prof. Dr. Yonca Özer'in danışmanlığında önce bir teze, ardından da merakımın peşinden giderek kaleme aldığım bu kitaba dönüştü. Bu yolculukta bana rehberlik eden iki kıymetli hocama gönülden müteşekkirim.

Akademiye ve araştırmaya olan ilgim, aslında çok daha eskiye, Orta Doğu Teknik Üniversitesi'ndeki lisans yıllarıma dayanıyor. O dönemlerde bilimsel düşünmeye duyduğum tutkuyu perçinleyen ve akademik yolculuğumda bana örnek olan Prof. Dr. Eyüp Özveren ve Doç. Dr. Yonca Özdemir'e minnettarım. Çalışmanın yayınlanması sürecinde gösterdiği özverili çalışma için de değerli editörüm Mehmet Atala'ya şükranlarımı sunuyorum.

Bir kitabı yazmak, sabır ve özveri gerektiren, uzun ve meşakkatli bir süreç. Sosyal hayatınızdan, hatta zaman zaman işinizden ödün vermenizi gerektiriyor. Ancak, eğer yanınızda

süreci kolaylaştıran, yükünüzü hafifleten dostlarınız ve çalışma arkadaşlarınız varsa, tüm zorluklar daha katlanılabilir hale geliyor. Bu konuda kendimi şanslı hissediyorum, çünkü yaklaşık 13 yıldır parçası olduğum İstanbul Kültür Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde her zaman destekleyici bir akademik ortam buldum. Bölümdeki tüm çalışma arkadaşlarıma teşekkür etmekle birlikte, birkaç ismi özellikle anmam gerekiyor.

Dostluğu, arkadaşlığı ve yoldaşlığıyla her zaman yanımda olan Bozkurt Toral'a, bu kitabı yazmaya başlama sürecimde en büyük desteği veren, fikirleri ve katkılarıyla beni cesaretlendiren değerli arkadaşım ve meslektaşım Dr. Nur Sinem Kourou'ya ve akademik yolculuğum boyunca bana hep güç veren Elif Çaldemir ile Sena Türkdogan'a içtenlikle teşekkür ederim. Kurumdan ayrılmış olsalar da dostluklarını hiç kaybetmediğim Doç. Dr. Özgür Atılğan ve Dr. Çağlar Açıkyıldız'a da teşekkür borçluyum; akademik dünyayı daha anlamlı ve keyifli hale getiren bir çalışma ortamı sundular. Ayrıca kariyerimin ve hayatımın her aşamasında olan, desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen kıymetli dostlarım Batuhan Hakyemez, Yağmur Bayraktar ve Fatih Sevimli'ye en içten teşekkürlerimi sunuyorum. Varlığınız benim için büyük bir güç ve ilham kaynağı oldu, iyi ki varsınız.

Elbette, her adımda yanımda duran ailemin desteği olmasaydı ne bu kitap ne de akademik kariyerim mümkün olurdu. Beni her zaman koşulsuz destekleyen ve bugünlere getiren babam Doğan Zafer Ertürk'e, sevgili annem Sevinç Ertürk'e ve kıymetli ablam Ayşe Hayali'ye sonsuz teşekkür ederim. Ayrıca, çocukluğumdan itibaren bana kol kanat geren sevgili teyzem Mahpeyker Özbilen'e ve hayatta önce doğru insan olmayı ve prensiplerime sadık kalmayı öğreten değerli anneannem Necla Ocak'a şükran borçluyum.

Giriş

Kalkınmanın temel unsuru olan altyapı elbette önemlidir. Ama asıl olan bu altyapının üretime, istihdama, büyümeye katkı verecek şekilde değerlendirilmelidir. Yaptığımız yollar-
dan sadece insanların ve yüklerin değil, aynı zamanda geleceğimizin de geçtiğine inanıyoruz... Teknolojinin son imkânlarıyla inşa edilerek yükselen her konut, işyeri, fabrika binasının, aynı zamanda umutlarımızı da artırdığını hissediyoruz... Bunun için büyük ve güçlü Türkiye'nin inşası için mücadele ediyoruz... Her kim yaptığımız okulları, hastaneleri, barajları herhangi bir inşaat projesi olarak görüyorsa bilin ki Türkiye'nin vizyonundan da, hedeflerinden de nasibini almamıştır.¹

Biz Türkiye'nin her tarafında yol yapıyoruz. Şu an 3 binden fazla şantiye var... Ama maalesef bazen yol yapmak bizi yormuyor, gönül yapmak daha çok yoruyor... Yolu insanlarımızın yaşamını kolaylaştırmak için yapıyoruz. Yolu ülkemizin alt yapısını güçlendirmek, refahımızı, kalkınmamızı daha da artırmak için yapıyoruz. Yollar, hava alanları, deniz limanla-

1 Recep Tayyip Erdoğan, “Kızılcahamam Tüneli Açılış Konuşması”, 27 Şubat 2021, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/125073-ulkemizi-dunyanin-en-buyuk-10-ekonomisinden-biri-h-line-getirecek-ve-milletimizin-refahini-hak-ettigi-seviyeye-yukseltecegiz->

rı bir ülkenin nerede olduğunu gösterir. Ne kadar geliştiğini gösterir.²

Yaptığımız her yol, her köprü, her tünel, her havaalanı, her liman inşa edildikleri noktada halkımıza iş oluyor, aş oluyor, bereket getiriyor.³

“Yol yaptılar!” Kulağınıza ne kadar da aşına geliyor değil mi? Hemen hemen her seçim sathi mahallinde duyduğumuz bu söz, sağdan vuran seçim zaferlerinin kaynağının adeta halk arasındaki karşılığı gibidir. Kimi zaman seçmenler tarafından içtenlikle yaşadıkları sevinç bu cümleyle dışa vurulurken, kimi zaman muhalifler tarafından bir espri unsuru, kimi zamansa iktidarı elinde bulunduran gücün gerçekçi bir tartışmayı geçiştirmesinin aracı olarak, dikkatleri başka yöne çekmek için kullanılır. Sebebi ne olursa olsun, toplumun içine işlemiş bu söylem, adı üstünde “yol yapmanın”, yani ulaştırmayı inşa etmenin, kitleleri birleştirmenin, sadece günlük alışkanlıklarımızda değil ayrıca siyasi gündemimizde de ciddi ölçüde rol oynadığına yönelik bir sav ortaya koyar. Bunun yanında yakın tarihte kötü anılarla hafızamıza kazınan Çorlu Tren Katliamı, İstanbul’un akciğerlerine göz diken Kuzey Marmara Otoyolu, yolcu çekemeyen Zafer Havalimanı veya çılgın proje Kanal İstanbul’un yarattığı siyasi reaksiyonlar halen aklımızdadır. Keza 2019 yerel seçiminden sonra iktidarla muhalefetin kent- sel ulaşım rekabeti, belediye meclislerindeki taksi sayısı çekiş- meleri, kentlerdeki metro sembollerinin absürt değişimi de üstteki argümanı güçlendiren vakalardır. Türkiye, aynı anda hem en gelişmiş inşa eden hem de en ilkel kazalara engel ola- mayan bir paradoksun daima içindedir. Karar alıcılar, planlar hep sorgulanır. Tüm bunları göz önüne aldığımızda akla şu soru gelir: Türkiye’de ulaştırma ve siyaset bağlantılı mıdır?

2 Binali Yıldırım, “İzmir-İstanbul Karayolu Projesi Temel Kazısı Konuşması”, 12 Ocak 2013, <https://www.yenisafak.com/gundem/bizi-yollar-degil-gonul-ler-yordu-455145>

3 Adil Karaismailoğlu, “Malatya Tohma Şehit Gaffari Güneş Köprüsü Açılış Konuşması”, 6 Şubat 2021, <https://www.uab.gov.tr/haberler/tohma-koprusu-hizmete-acildi?PageSpeed=noscript>

Bağlantılıysa iktidarlar için önemi ne boyuttadır? Ulaştırmanın siyaseti hayatımıza Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) ile mi girmiş, o harekete has bir siyasi gündem mi olmuştur yoksa uzun bir geçmişe sahip olan, süreklilikler ve kırılmalarla şekillenen bir süreç midir?

Elinizdeki bu kitabı yazma fikrimi biçimlendiren sorular da üsttekiler oldular. Bahsi geçen konu ve sorulardan yola çıkan bu kitap, erken Cumhuriyet dönemi kalkınma politikalarından başlayarak günümüzde neoliberalizmin kaldırma kuvvetiyle çok daha etkili bir statüye gelmiş ulaşırma politikalarının hem ekonomi-politik hem de tarihsel muhasebesini içeriyor. Şimendifer siyasetinin ulusalcı günlerinden başlayıp, Özal döneminin vahşi liberalizmine, oradan da AKP'li yılların mega projelerine kadar Türkiye tarihine tanıklık ediyor. Korumacılıktan serbestleşmeye, özelleştirmelerden kalkınmacılığa bütün akımları tatmış olan ulaşırma politikaları üzerinden Türkiye siyasi ve iktisadi hayatına, en önemlisi de değişen ve evrim geçiren kalkınma politikalarına farklı bir bakış sunma amacını taşıyor.

Ulaştırma siyasi olabilir mi?

Yazar Geoff Vigar, *Hareketliliğin Siyaseti* adlı eserinde bu soruyu şu şekilde cevaplar: “Ulaştırma meseleleri hayatla iç içedir, sınıksıya ortasındadır. Sırf bu sebepten ötürü ulaştırmayla alakalı bir konuyu gündeme almak dahi son derece derin siyasi çekişmeler yaratabilir. Bunu anlayabilmek için yerel veya ülke çapındaki medyaya, gazetelere göz atmak yeterli olacaktır.”⁴

Vigar'ın ulaştırmaya atfettiği bu değerin, teknik bir hadiseden çok daha fazlası olduğuna dair derin kanaatin, pratikte ne kadar doğrulandığını vurgulayan çıkarımlar diğer kaynaklarda da göze çarpar. Örneğin ulaştırmaya, farklı toplumsal klikleri, kâh bir araya kâh karşı karşıya getiren aracı vasfı yüklenir. Tıpkı Enid Barbara Wistrich'in 1981 İngilteresi'nin liberalleşme sancıları yaşayan Thatcher günlerini tasvir ederken paylaştığı

4 Geoff Vigar, *The Politics of Mobility: Transport Planning, the Environment and Public Policy*, Routledge, Londra, 2001.